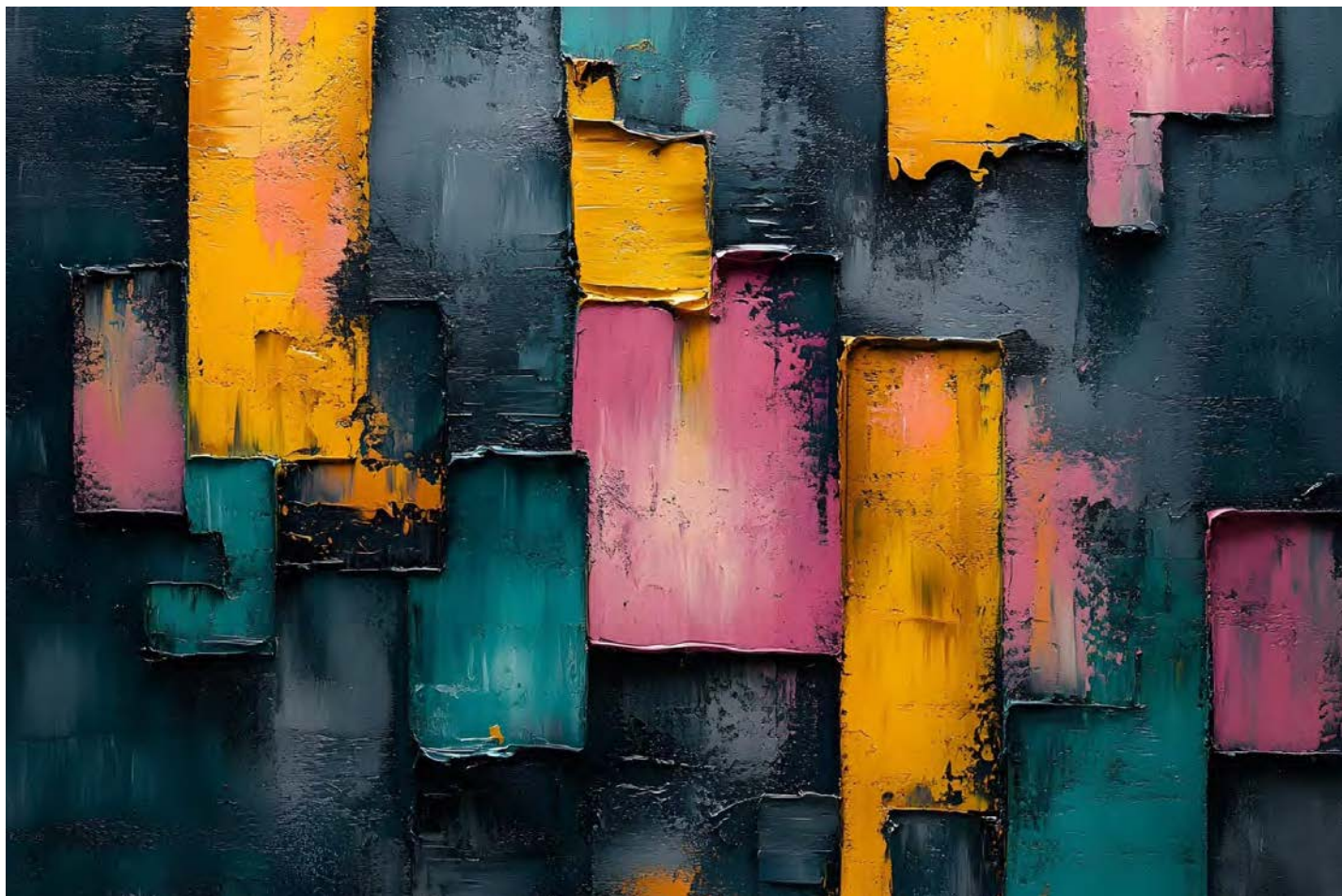

Dobosi Bea

A SZÓK KÖZÖTTI CSÖND

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-11 | ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Ha más nyelven beszélek, mindig kissé elfogódott leszek, de bátrabb, egyenesebb. Meg vagyok fosztva attól, hogy a szók közötti csönddel, az ezredik árnyalattal hassak. Mégis bizonyos szabadságot ad ez. Általában azt tapasztalom, hogy a kellemes dolgokat anyanyelvemen tudom inkább közölni, de a kellemetlen dolgok – fölmondani egy régi hű alkalmazottnak, vitatkozni egy szerződés kétes pontjairól, gorombáskodni a pincérrel, szemébe vágni valakinek a nyers és kínos igazságot – könnyebben mennek más nyelven. Szerelmet vallani az anyanyelvemen óhajtok, de szakítani idegen nyelven. Verset írni magyarul, de kritikát lehetőleg portugálul.”
Kosztolányi Dezső: *Ha más nyelven...*

Van északon egy ország, ahol a fehér törzsű, kecses nyírfák között *björkris* borítja a talajt és meg-megcsillannak a *tjärnek*. Az alacsony erdei fenyők közül lépten-nyomon toronymagas, csupasz törzsű vörös fenyők dugják ki a fejüket, a kopár talaj felett a napsugarak halványsárga csíkokat húznak a sejtelmes félhomályba. Itt-ott elhagyatott *torpok* állnak, a *gärdesgårdok* mögött békésen legelészik a jószág. A több mint

kétmilliárd éves Balti-ősföldön járunk. Erdei titokzatosak, nyugtalanítóak, szépségesek. Szinte látja az ember, ahogy a kincset őrző *troll*ok kikukucskálnak a mohos kövek közül.

Igen ám, de minek nevezze magyarul a műfordító az összefonódott ágak és gallyak áthatolhatatlan szövedékét, ami se nem bokor, se nem bozót, de még csak nem is rőzse? Hogyan éreztethetné egy svéd mércével tavakban nem különösebben gazdag ország anyanyelvi beszélőivel azt a misztikus atmoszférát, amit a *tjörn* a svéd olvasóban felidéz, ha egyszer a „kis” és az „erdei” jelzővel nem mond semmit? Vajon melyik magyar olvasó lelki szemei előtt jelenik meg egy minden komfort nélküli, eldugott helyen álló, legalább százéves házikó a „nyaraló” vagy a „víkendház” szó hallatán? A „cölöpkerítést” sem a karámokat körülzáró hántolatlan oszlopokból és ferdén elhelyezett vízszintes rönkökből álló térelválasztó építménynek képzelem.

Kosztolányival ellentétben nekem nem ad szabadságot az idegen nyelv. Valósággal rám kényszeríti. Máskülönben hogyan hozhatnék létre a szerzői autoritást és a mű integritását tiszteletben tartó, ám a célkultúra kontextusában tökéletesen működő szöveget úgy, hogy közben gúzsba kötnék a célnyelv grammatikai szabályai, és áthághatatlan akadályok elé állít a szókészlet meg a kultúra?

Leírhatja a valóságomat

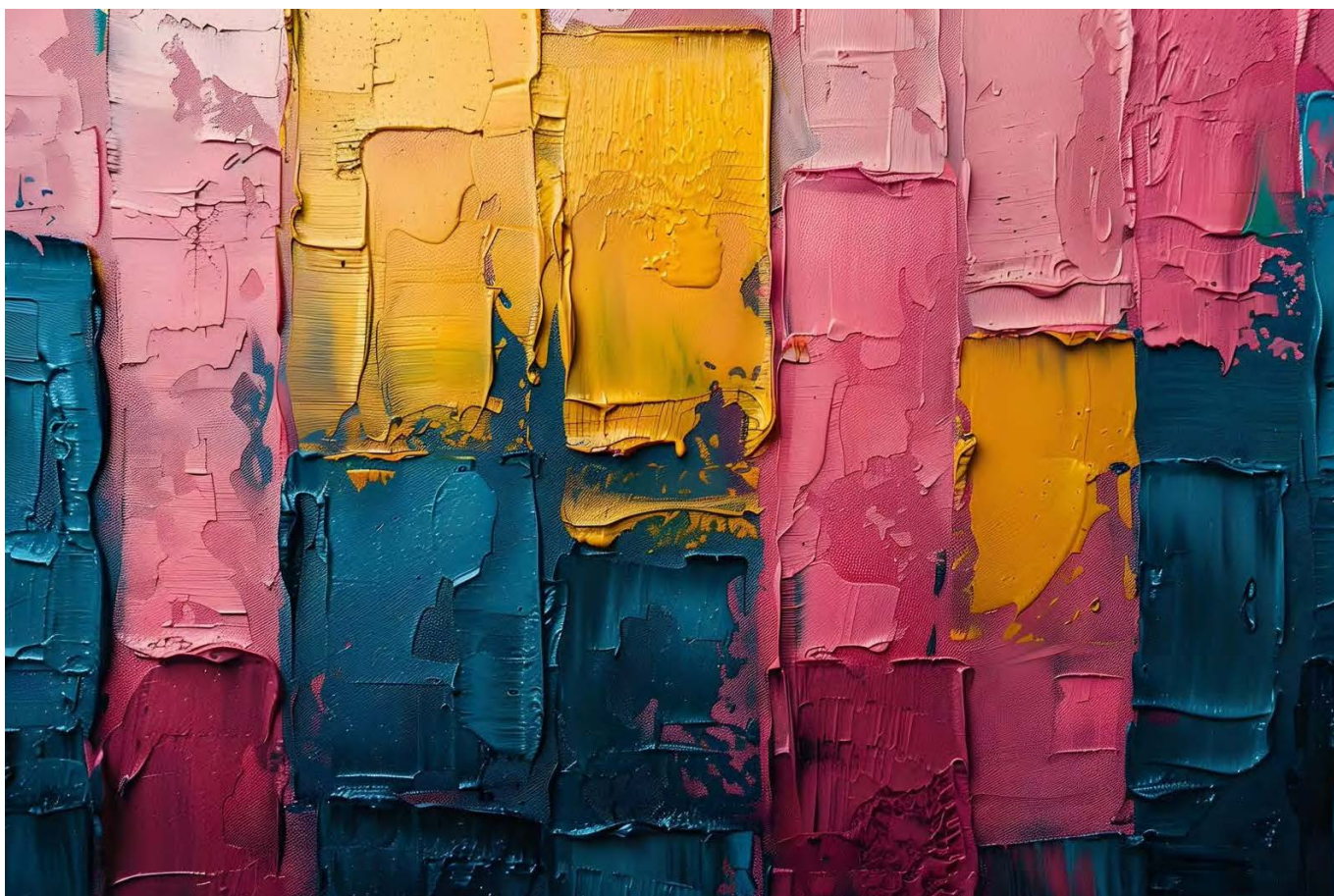
Amióta az eszemet tudom, keresem azt a kifejezésformát, amely leírhatja a valóságomat, és az idegen nyelvű kifejezéseknek azt a magyar megfelelőjét,

amely leírja valaki másét. De mi van, ha nincsenek megfelelések, vagy csak tökéletlenek vannak? Nem hagy nyugodni a kérdés, hogy ilyenkor a nyelvben van-e a hiátus vagy a valóságban.

Kosztolányinak persze igaza van. Van, ami anyanyelven az igazi. Csakhogy én tőle eltérően nem csupán szerelmet vallani és verset írni akarok magyarul, hanem káromkodni is. Az én számban a *fan* vagy a *sjutton också* súlytalan. Képtelen a hordozójává válni annak az indulatnak, amitől szelepe lehetne a dühnek vagy a

csalódottságnak. Ijedtemben és örömben magyarul kiáltok fel. Magyarul lepődöm meg egy váratlan találkozáson, magyarul figyelmeztetem a barátomat, nehogy felboruljon a sörpaddal.

Spontán reakciók. Talán csak egy-egy rövid szó (*jo, oj!*), amelyet már a tanulmányaim elején elsajátítottam. Mégis mozdulatlanságba dermedve nézek, mint reflektorfénybe került riadt őzike éjszaka az út közepén. Nekem ezek csak a neurális hálózataim mélyén gondosan őrzött és néha leporolt kifejezőerő nélküli hangalakok. Cserben hagynak a máskor oly megbízható automatizmusok.

A szitokszóként használt *sjutton* máskülönben számnév is. Csakhogy az *etthez*, a *tvá*hoz vagy a *sjuttonhoz* számomra nem kapcsolódnak értékek és mennyiségek. Nem árulják el, mikor indul a vonat, hány kilométer múlva kell letérni a következő *torp* felé, mibe kerül egy tábla csokoládé. A matematikai alpműveletek elvégzéséhez az ujjaimon számolok. Nincs válaszom a kérdésre, hogy lehet kisgyerek idegen nyelven, aki az anyanyelvén felnőtt ember.

Műfordításkor a nyelvtan is nehezíti a dolgom. A passzív távolságtartása elvész, amikor a terpeszkedő, gyakran hivatalosnak ható és ezért stílustörő személytelen kifejezések elkerülésére bevezetem az ágens alanyt. A magyarban teljesen hétköznapi magázás paradigmáját a svédben legfeljebb a királlyal szemben használják. Klasszikus példa a magázódva megismerkedő férfi és nő esete, akik az első szerelmes éjszaka után tegeződésre váltanak. A magyar fordításban. Svédül persze végig tegeződnek.

mitévő legyen

Aztán ott a nyelvtani nemek hiánya. Vajon milyen extralingvális markerek árulják el a magyar nyelven írt szöveg magyar anyanyelvű olvasójának, hogy női vagy férfi narrátorral van-e dolga, ha a történetből nem derül ki?

Mitévő legyen a magyar fordító, ha a svéd szerző csupán a hímnemű *han* és a nőnemű *hon* személyes névmással utal a szereplőire, ő meg azt sem tudja, hogy fiú, férfi vagy bácsi; lány, asszony vagy néni? Hogyan játsszon nem létező szavakkal?

Van északon egy ország, ahol annyira fontos a természet, hogy keresve sem találni olyan irodalmi alkotást, amiben ne jelenne meg. A *friluftsliv* és az *allemansrätt* a mi szótárunkból hiányzik. Az „élet a szabad levegőn” esetlen a maga hátravetett jelzői értékű határozójával, a „szabad természetjárási jog” bürokratikus oromóttan körülírása pedig varázstalanítja a szép gondolatot, hogy a természet mindenkié, nem lehet lezárni és fizetőssé tenni. Svédország. Ahol annyira komolyan veszik a párbeszédet, hogy a *fika* többet jelent egyszerű kávéivásnál és süteményevésnél. Ahol külön szó van arra, hogy se nem sok, se nem kevés. *Lagom*.

Kosztolányi a szók között csönddel akar hatni, én a nyelvek között akarom áthidalni. A nyelvek közötti csöndben ugyanis ott a valóság egy darabkája. Csak nincs meg hozzá a hangalak, hogy kifejezze. Mit mondhatnék magyarul a *halvböj* (a pult legfelső polcán tartott kommersz szeszes ital, amiért az eladónak csak félig kell lehajolnia) vagy a *knäckebröd* (főleg rozslisztből készült lapos, száraz kenyér) helyét elfoglaló csöndben? Talán tényleg nem lehet mindenről beszélni, ami van. Na de, ki látott már lyukakkal teli oldalakat egy regényben. Nekem muszáj megtörnöm a szók közötti csöndet. Én nem hallgathatok.